

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Васильєв К. К., д-р мед. наук;
Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., канд. іст. наук;
Звагельський В. Б., канд. філол. наук;
Клименко В. А., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Лобко Н. В., канд. іст. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук

Видання рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету Сумського державного університету (протокол № 9 від 26.06.2013 р.)

Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи : зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р. / за заг. ред. В. А. Нестеренка. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 116 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів та молодих вчених ВНЗ України, виголошені в рамках II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 100 від 21 лютого 2013 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

Петренко був добре знайомий із творчістю Шевченка, і не випадково, як стверджують шевченкознавці, на деяких його віршованих творах, наприклад «*Думи мої, думи мої, де ви подівались*», «*Ой біда мені, біда*» та інших, відчувається вплив поезії Тараса [5, с.39, 40].

З ініціативи Лебединського районного осередку «*Народного Руху*» і безпосередньо його голови письменника Б.І.Ткаченка вулицю Постишева в Лебедині перейменовано на честь поета-романтика, автора всесвітньо відомої пісні-романсу «*Дивлюсь я на небо...*» Михайла Петренка.

1. *Пазинич В.* Михайло Петренко: 150-річчя від початку безсмертя / В.Пазинич // *Будьмо разом.* – 2012. – 3 січня.

2. Михайло Петренко та його безсмертна пісня «Дивлюсь я на небо...» 195-річчю з дня народження поета-романтика М.М.Петренка присвячується // *Рідний край.* Збірник. – К., 2012. – С.231-232.

3. *Овчаренко І.* Дав пісню крилату. Нове з біографії поета Михайла Петренка. // *Донбас.* – 1988. – № 4. – С.96-97.

4. Петренко М.М. // *Шевченківський словник.* – Т.2 – К., 1977. – С.102.

5. На крилах поезії. Збірник / упорядн. *О.І.Гончар, О.П.Білецький.* – К., 1980.

ПУЗІК Р.В.

АРХІТЕКТУРА СЛОБОЖАНЩИНИ XVII-XIX ст.

Початок розбудови мурованих храмів на Слобожанщині припадає на 80-ті рр. XVII ст. – це час розквіту стилю бароко в архітектурі та мистецтві України. За 100 років панування цього стилю на Слобожанщині було створено близько 600 храмів, більшість з яких побудовано з дерева, проте з їх числа близько 50 храмів були муровані.

Як відомо, у 60-их рр. XVII ст. з центральної України та Брацлавщини, де все ще панувала Руїна, на східну Гетьманщину та Слобожанщину потекли тисячі біженців, котрі швидко заселили ці напівпустинні землі. Ожила Слобожанщина, багато людей осіло на сході Чернігівщини та Полтавщини. Родючі землі, більш менш спокійне життя суттєво вплинули на підвищення добробуту. Склалися економічні умови для мурованого будівництва. Після багатьох років гоніння на православну віру почалася доба активного храмового будівництва.

Слобожанські церкви мають спільні риси, які відрізняють їх від храмів Гетьманщини, це перевага вертикальної компоненти та спокійне опертя майстрів на народні традиції дерев'яної церкви. Це викликано необхідністю зберегти спадковість перенесених з Правобережжя традицій, наявністю власного високого естетичного критерію, необхідністю ствердитися на новому місці – обжити новий простір, усвідомити через камінь нові реалії природного і соціального середовища.

Мабуть найбільш виразною пам'яткою синтезу і трансформації, ідеї і конструкції слобожанського дерев'яного будівництва в муровану архітектуру став Покровський собор у Харкові. Цей собор, створений у 1689 р., є однією з найдавніших архітектурних пам'яток Слобожанщини. Собор практично дослівно повторює слобожанську дерев'яну церкву бойківського типу. Він має тризрубну основу і трибанну побудову. В наземному плані собор має три з'єднані між собою восьмикутники, найбільший з них за розміром – у центрі. Із могутньої основи, яка створена із глухих ренесансових аркад виростають три триярусні вежі. При цьому кожний ярус, вужчий в порівнянні з попереднім, виростає із зрізаної барочної основи, немов намагається простягнути в небо струнками світовими отворами і надзвичайно легкою маківкою. Всі простінки веж прорізані вікнами в обрамленні із півколон і карнизів. Дослідник української культури Дмитро Антонович писав: *«Наче тісно стулені між собою три свічки тракірія, розділена вона від самої землі на три логічні вежі, що гармонійно об'єднані в одну цілісність»*.

Дуже близьким за архітектурним вираженням до Покровського собору був Миколаївський храм (1682) Святогорського монастиря на Крейдяній скелі. Збудований в традиціях дерев'яної народної архітектури храм був тризрубний і тридільний. Над загальним об'ємом церкви вишиковуються вздовж лінії схід-захід три бані, центральна з яких мурована у формі триярусного восьмикутника. Вівтарна частина храму вирубана в крейді. Над вівтарем підноситься декоративна банька пірамідальної форми з невеликим барабаном та грушоподібною маківкою. Із заходу над крейдяним виступом улаштована дерев'яна дзвіниця. Після повторного відкриття монастиря у 1844 р. Миколаївська церква зазнала реконструкції. Замість старої дзвіниці був збудований західний бічний вівтар церкви з цегли і зверху надбудована нова дерев'яна дзвіниця у

вигляді восьмерика з великими арочними отворами. Фасади храму поділені поясками, кути стін підкреслені пілястрами. Цоколь і карниз прикрашені зубчастим орнаментом, ідентичним «зубчатці» карнизів центральної бані.

Порівняльний аналіз цегляного декору на фасадах церкви показав, що первісний цегляний цоколь Миколаївської церкви цілком аналогічний цегляному цоколеві Преображенського собору в м. Ізюмі та Покровського собору в Харкові. Цей факт, поряд з іншими висновками щодо подібності архітектурних форм, дає підстави віднести Миколаївську церкву до Харківсько-Ізюмської школи будівництва подібних храмів. Більш того, дуже правдоподібне те припущення, що авторами Миколаївської церкви (1682), Спасько-Преображенського собору (1686) в Ізюмі, Харківського Покровського собору (1689) були одні й ті майстри. Доведено, що одним із авторів побудови цих храмів з великою вірогідністю був Іван Зарудний, родом з цих країв.

На Слобожанщині та на східній Полтавщині за народним стилем було створено близько 20 храмів. Крім згаданих, найбільшу вартість мають: Воскресенська церква у Сумах (1702), Різдв'янська церква у Стародубі (1617), Миколаївська церква у Глухові (1693), Троїцька церква Охтирського монастиря (1729), Воскресенська церква Хорошівського монастиря (1759), стара Миколаївська церква у Харкові (1770), стара Троїцька церква у Харкові (1764).

Крім загального вертикального компонента та подібності до дерев'яної церкви муровані церкви Слобожанщини мають також і суттєві відзнаки. Можна умовно розрізнити народний стиль будівництва тридільної і тризрубної церкви та козацько-полковий стиль хрещатої церкви.

Протистояння козацтва та його верхівки на Слобожанщині не завжди було реалізовано політично, навіть часто не усвідомлено, але безсумнівно, знайшло свій вихід в мистецтві. Технологія побудови церкви співпадала із внутрішнім відчуттям гармонічних начал людини і суспільства, а суспільне життя було неможливе без храму як символу єднання певної суспільної групи, в ідеалі – всіх станів.

Незгоду у суспільстві точною мірою відміряло мистецтво. Прикладом протистояння старшини, що намагалися підкорити демократичний дух народу та козацтва, є старий Успенський та Покровський собори у Харкові. Про

старий Успенський собор (1688) відомо, що він був хрещатий п'ятибанний з окремою дзвіницею, збудований коштами наказного полковника Авдія Донця з прихожанами.

Наступна стадія бароко пов'язана з розвитком в архітектурі загальноєвропейських тенденцій, що впливали на художню культуру Польщі, Московської держави, України і, зокрема, Слобожанщини. В той час, коли Московська держава, в своєму релігійному формалізмі прикривала свою культурну відсталість необмеженими іноземними запозиченнями, Україна і особливо Слобожанщина сприймала з заходу тільки ті ідеї, форми, які не входили в протиріччя із їх власним виробленим естетичним світоглядом.

Зразком синтезу українського, наришкінського і пізнього московського бароко є Успенський собор у Харкові, зведений в 1771-1783 рр. В плані собор мав форму, близьку до квадрату. За своїм типом споруда відноситься до хрестово-купольних церков. За зразок було взято план московського храму Св. Климента папи Римського, збудованого в 1762-1770 рр. архітекторами А.Євлашевим і Д.Ухтомським. Центральна головна нава – осьова, найширша частина храму, відділена масивними пілонами від північної і південної бічних галерей, – зорієнтована за православним церковним каноном з заходу на схід.

Цей тип церкви можна віднести до типу хрещатих в плані, але в яких простір між раменами заповнюється дев'ятикамерними будовами. До цього типу храмів належать також Успенський собор в Охтирці (1737), Успенський собор у Лебедині (1770), Покровська церква в Охтирці (1753-1762).

Таким чином, слобожанський стиль має свою ідейно-історичну, культурну основу. Так, існування трьох виразних стилів мурованого будівництва – гетьманського монументально-барокового, хрещатого полкового козацько-барокового та народного тризрубного і тридольного з елементами готики і бароко – було обумовлено ідейно-політичними факторами.

1. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.

2. Таранушенко С. Покровський собор у Харкові: Обміри Тенне / С.Таранушенко. – Харків, 1923. – 32 с.

3. Антонович Д. Скорочений курс історії українського мистецтва / Д.Антонович. – Прага, 1923. – 210 с.